

Jókai Anna

MENSÁROS LÁSZLÓ, A SZÍNÉSZ-EMBER

Nemrég lett volna hetven éves, négy éve halt meg. Már négy éve. Csak négy éve. Alakját szokatlan időtlenség lengi körül. Talán sohasem volt igazán „fiatal-ember”. Koránál mindig idősebbnek látszott, s nem is törekedett ennek az ellenkezőjére, mint általában pályatársai. Nem is álltak jól neki a bohókás ifjúság szerepei. Harminckilenc éves volt, amikor Kosztolányi *Aranyáskányának öregedő tanárát a filmen eljátszotta*, szívszorítóan hitelesen. Sokat tudott az emberi megaláztatottságról, kiszolgáltatottságról - hiszen, amikor a politikai hatalom többször bebörtönözte, a saját bőrén tapasztalhatta. Talán ezért vesztette el oly korán az ifjú hamvasságot - s nyerte meg helyette fokozatosan a férfiúi bölcsességet. A lexikon száraz tényadatokat közöl róla, alig minősít. „Intellektuális alkatú művész volt, szelíd humorral és iróniával” - mondja. Felsorolja filmszerepeit, szám szerint negyvenegyet. Színházi, előadóművészi teljesítményeiről hallgat. A hangjátékokat sem említi. De ha valakiről, valakinek a *lényegi lényéről* meg akarunk tudni valami személyesebbet, nem a lexikonhoz kell fordulnunk. Az adatok csak pontosítanak, kiegészítenek, de nem szólnak az összetéveszthetetlenül egyedi emberről. Saját élményeinket kell felelevenítenünk, saját emlékező lelkünkkel az ő itt volt lelkét szeretettel körbetapogatni.

Számomra a Mensáros-jelenség több, mint amit eljátszott. Mintha a kétségtelenül nagy mennyiségű filmbeli közreműködésben kevés volna a meghatározó, rá szabott szerep; mintha az eleve rá váró figura nem talált volna rá... Talán csak a már említett *Aranyáskány* a kivétel. Mintha fanyar humorát jobban értékelték volna, mint tűnődő-küszködő szellemiségét. Ki tudja miért - a későbbiekben talán a beteg szíve miatt is - nem helyezték tehetségét olyan súly alá, amit még elbírt volna. Aki nem hallotta őt önálló estjein verset szavalni, válogatással vallani magyarságáról, gondolatairól, az nem is ismerheti mélyebben teremően-továbbadó képességét. Sokoldalúságát sem használták ki, iróniáját gyakran pazaroltatták el gyenge krimikben. Így is több magyar író művét segítette sikerre; hadd említsem Szakonyi Károly *Ördöghegyét*, Görgey Gábortól a *Galopp a vérmezőn*-t, s Gyárfás Miklóstól a *Kastély csillagfényben*-t. Szelíd rezignációval azonosult Szindbáddal, a *Szindbád őszi utazásában*. Kítűnő, visszafogottságában is hatásos Lőrinc barát volt a *Rómeó és Júliában*. Mintha az Isten is rezonőrnek teremtette volna Németh László *Colbert*-jében, mint Bourdaloue-atyát - s a hozzá oly közel álló A mi kis városunk rendezőjeként. Az utóbbi ember- és halálközeli csendes filozófiáját annyira megszerette, hogy élete vége felé a darabbeli rendezőből átlépett valóságos rendezővé is, mintha valami nagyon fontosat üzenne ezzel. Alkata és orgánuma behatárolta szerepkörét: kétkezi munkást, parasztot, vérbő zsarnokot, vad-machót bajosan játszhatott volna el - de az intrikus szerep gyakran megtalálta. Talán csak nekem hiányzik, hogy nem forrhatott össze úgy a neve egy szereppel, mint például Timár József *Az ügynök halálában* az ügynökével. Persze, ha van művészi pálya, ahol a szerencse oly nagy úr, hát a színészi pálya az. Néha bizony a feülletes vagy manírba-rögzült önmegvalósítókat avatják sztárrá, szakmai zsenivé- míg más szerény, de komoly tehetség elkallódik, beleszürkül a reménytelenségbe. A színésznek nincs igazi utókora, távoli jövője. Nem csalhatja magát a halhatatlanság ígéretével, mint az író, festő, zeneszerző... Neki egyedül *itt és most* kell meghalnia. S a jó fizikum talán sehol sem olyan alapfeltétel, mint a színészmesterségnél. Márpedig Mensáros Lászlót egészséggel nem ajándékozta meg sorsa, sőt, úgy tetszik, körülményei mindent megtettek, hogy állapotát rontsák. Ebben a törékeny testben vívódó, érzékeny lélek lakott, utolsó éveiben szinte kisírt a testéből.

Nem, nem kallódott el, *megcsinálta magát* - de mintha valami még benne maradt volna, amikor a lét szűk porondjáról a létezés tágasabb színpadára hívták... Egy kicsit *idő előtt* ment el.

Vannak színészek, akik teljesen eltűnnek a vállalt, mindig más és más szerep mögött. Alkalmanként helyettesítik magukat egy idegen emberrel: engedik, hogy a szerep-diktálta jellem saját tulajdonságaikat, hiteiket, vágyaikat órákra kioltsa. Szőröstül-bőröstül kézre adják magukat III. Richárdnak, Ványa bácsinak, Ádámnak vagy éppen Lucifernek; a személyiségük feloldódik, s ettől olyan jők. Mások viszont modorosak, belerögzülnek panel-gesztusaikba, sokat gyakorolt mimikájukba, mondataik kérdő- vagy tagadó hangsúlyát, mint biztosan robbanó patront kezelik; mozgás-technikájuk rutin: egyes számú mozgás bánatra, kettes számú öröme, hármas számú haragra, négyes számú ijedségre... maga a skála széles, de hiába, ha valójában soha nem lehet egyforma a bánat, az öröm, a harag, az ijedség... A hatásvadászat persze hatásos. De ez csak pillanatnyi ösztön-hatás. Röpké nyíltszíni taps, ami a végső tapsrendre híg tapsocskává apad. Mensáros nem volt hatásvadász. Jó színész volt, de mégsem ön-kioltó. Valami különleges történet általa. Nem felejtette el önmagát a figura kedvéért, nem helyettesítette a darabbeli én-nel a saját énjét, hanem mintegy kölcsönözte belső erőit, az egész személyiségét *belevitte* a szerepbe; ő maga *változott azzá*, akit játszott. Nem sematizálta, hanem árnyalta, szinte a saját vérével dúsitotta, amit csinált.

Manapság divatos elhinni, a művész jelleme, magán-életvittele, moralitása vagy amoralitása *egyáltalán* nem számít: pusztán az számít, amit művészetével képes megjeleníteni. Ezt a vélekedést annyiban osztom, hogy a legnemesebb ember is lehet csapnivaló színész, és a különben hisztérika vagy botrányhős is teljesíthet legendásat. De van példa arra - s számomra ez a legvonzóbb - amikor egy színész nem csak szakmailag „fejlődik”, nem csak a mesterséget illetően bontja ki magából a legjobbat - hanem ezzel párhuzamosan önmagán is alakít. Utat tesz meg, bizonyos ívet ír le: életzáraskor több lesz, mint amikor érkezett. Menetközben folyamatosan javít lelki szerkezetén. Nem kiürül, hanem megtelik, nem foltosodik, de megtisztul, szellemi látása nem hályogosodik, hanem egyre élesebb. A szenvedés nem teszi iriggyé; minél híresebb, annál alázatosabb. Van ereje megbánni, amit meg kell bánni, és bocsánatában bőkezű. Ritka jelenség az ilyen az idegrendszerükben naponta érintett aktorok között... Mensáros Lászlót öregségére valamiféle szeliden vibráló *aura vette körül*; *ha meg sem szólalt, akkor is jelen volt. Titokzatos dolog ez - semmi hangoskodás, pátosz, hosszú szöveg* nem pótolja. A kisugárzás. Akinek nincs, nem tudja beszerezni. Nem tanulható, nem lekopírozható. A *beérett* személyiség árasztja magából.

Ezt éreztem akkor, amikor Shakespeare *Téli* regéjében utójára találkoztam vele. Háttal ült a közönségnek, fekete kabátban, széles karimájú fekete kalapban. Nézte a színlakra festett óceánt, felette a vászon eget, talán a kerekedő Holdat, talán a fogyó Napot... Arcát, szemét nem láttuk. S mégis tudtuk, válla görnyedt vonalából olvastuk ki, mire gondol. Micsoda alázat és micsoda öntudat kellett ehhez - epizódnál is epizódbab, majdnem néma szerep, néhány kalaplengető búcsúszóval a végén... Az örök Idő integetett, még maradó halandóknak, lám, a tragédiák, vígasságok egyként elvonulnak, meg-megképződik a varázs, aztán eloszlik újra minden, a könny leszárad, de éppúgy elhervad a mosolygás is... minden változik az ég alatt. S mint mögöttes, félreérthetetlenül átsütött a távozó ember üzenete is: szép volt, de elég volt, ne sírjatok, gyerekek...

Piros Ildikó, Mészáros László és Huszti Péter A testőrben (1992)
(Pintér Mária felvétele)

Almási Évával a Három nővérben (1979) (Ikládi László felvételei)

Nagy Anna és Mészáros László az Ármány és szerelemben (1991)
(Sárközi Marianna felvétele)

Az utolsó civil kép Mészáros Lászlóról (Koncz Zsuzsa felvétele)

Képszeállításunk a Színház c. folyóirat anyaga alapján készült.